

УДК 94 : 323.2 : 339.923 (СНД) «1991/2015»

СНД: ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПОШУКИ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ (1991-2015)

Радік Мінасян

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»
Україна, 01030, м. Київ, вул. Леонтовича, 5
e-mail: Biggmen@mail.ru

Після розпаду СРСР виникла потреба у новій політичній організації на пострадянському просторі. Адже після дезінтеграції такої великої країни як Радянський Союз необхідно було побудувати нову систему відносин у регіоні. Нові країни прагнули об'єднати свої зусилля задля подолання кризи.

Серед вітчизняних науковців дану проблематику розробляли В. Матвієнко [1], О. Волошин [2] і Б. Парахонський [3] та низка інших. Побуває погляд, що СНД була формою цивілізованого розлучення між колишніми радянськими республіками. Певний інтерес для теми складають статті українських і російських журналістів (П. Сивокін [4] та І. Левяш [5]). Важливе значення для роботи має праця другого Президента України Л. Кучми «Україна – не Росія» [6]. З російських науковців цікавими є праці М. Башарат'яна [7], Д. Файзуллаєва [8], М. Кротова [9], Є. Пивовара [12], які представляють м'який позитивний погляд на Співдружність незалежних держав. У білоруській історіографії дану проблему розробляв Ю. Шишков [10], в американській – П. Кубічек [11].

Завданнями цієї статті є виявлення причин створення й етапи функціонування СНД і схожих організацій на пострадянському просторі.

Після провалу спроб М. Горбачова підписати новий союзний договір лідери трьох країн колишнього СРСР – Росії, України та Білорусі вирішили створити 8 грудня 1991 р. Співдружність незалежних держав [1, с. 27]. Після семидесяти років спільного існування та після відставки Президента СРСР необхідно було забезпечити м'який розрив між колишніми членами Союзу і формою цього розриву стала СНД.

З точки зору Москви СНД створювалась також для того, щоб зберегти вплив Росії у регіоні. Також потрібно сказати, що у США позитивно поставились до створення цієї організації, адже нові країни – Україна, Білорусь і Казахстан володіли ядерною зброєю і Вашингтон прагнув зробити так, щоб не виникло нової нестабільності у регіоні [4, с. 21-22].

21 грудня 1991 р. в Алма-Аті лідери одинадцяти держав колишнього Союзу підписали протокол до Угоди про створення СНД. Не підписали його лідери країн Балтії, які прагнули європейської інтеграції, а також Президент Грузії З. Гамсахурдіа, який був проти входження його країни до організації, в якій мала б домінувати Росія. Протокол підписали Росія, Україна, Білорусь, Молдова, Вірменія, Азербайджан, Казахстан, Киргизстан, Туркменістан, Таджикистан та Узбекистан [1, с. 27]. Тоді було створено Раду глав держав і Раду глав урядів і підписано декларацію в якій чітко говорилося, що СНД не є державним утворенням. Створені структури не дали того результату, на який сподівались прибічники інтеграції у регіоні. Це була спроба мирного розлучення після тривалого існування в одній країні.

22 січня 1993 р. був прийнятий Статут СНД. У ньому було проголошено, що метою організації є співпраця в економічній, політичній і культурній сферах. Також було проголошено, що метою СНД є мирне вирішення конфліктів між країнами-членами організації. Щодо основних принципів організації говорилося, що непорушність кордонів, повага територіальної цілісності та невтручання у справи один одного будуть визначальними в її діяльності [1, с. 28]. Подальші події на пострадянському просторі, зокрема анексія Росією Криму та відторгнення Донбасу у 2014 р. та визнання незалежності Абхазії та Південної Осетії у 2008 р. показали, що найбільша країна СНД неодноразово порушувала принципи Співдружності. При цьому Україна й Туркменія не підписали Статут СНД.

У січні 1995 р. Росія та Білорусь підписали договір про прискорене формування Митного союзу. Тоді ж до них приєднався Казахстан. Згідно з цим договором упродовж півтора року мали бути відмінені тарифні обмеження у сфері торгівлі та митний контроль між цими трьома країнами-членами СНД. Згодом три країни мали перейти до спільної податкової, митної та валютної політики [10, с. 398].

У середині 1990-х рр. вище керівництво Росії почало шукати механізми більш тісної інтеграції. Наслідком чого стало підписання 2 квітня 1996 р. Б. Єльциним та О. Лукашенком Угоди про створення Союзнаї держави Росії та Білорусії [10, с. 398-399]. Це була певна спроба відродити колишню слов'янську єдність у рамках колишнього СРСР. Адже саме три слов'янські країни утворили СНД, але тісної інтеграції так і не відбувалось, бо нові незалежні держави прагнули «відірватись» від центру – Москви.

Потрібно сказати, що на засіданні Ради глав держав СНД 17 січня 1997 р. Україна підписала лише 9 з 17-ти документів, які тоді розглядались. Україна не брала участі в обговоренні питання створення миротворчих сил СНД, оскільки Київ не підтримував ідей військово-політичної інтеграції у рамках СНД [1, с. 33]. Президент України Л. Кучма виступав за інтеграцію України у рамках СНД, проте був проти підписання тих документів, які суперечили національним інтересам України. Зокрема, за президентства Л. Кучми Україна так і не підписала Статут СНД.

На фоні пробуксовування інтеграції у рамках СНД у жовтні 1997 р. Грузія, Україна, Азербайджан і Молдова (країни, які виступали проти домінування Росії у регіоні) створили ГУАМ. У квітні 1999 р. до ГУАМ приєднався Узбекистан й організація змінила назву на ГУУАМ. Грузія й Азербайджан звинувачували Росію у тому, що вона своїми діями перешкоджала вирішенню абхазького, осетинського та карабаського конфліктів [3, с. 119-120].

Треба зазначити, що колишній Прем'єр-міністр Росії Є. Примаков уже в 2000-х рр. змушений був визнати, що СНД не можна назвати успішною організацією [5, с. 21]. На цьому наголосив політик, який намагався змінити прозахідний курс Росії першої половини 1990-х рр. Очевидно, що навіть серед антизахідної частини політичної еліти РФ вже у часи Б. Єльцина існували песимістичні настрої щодо СНД, адже Є. Примаков у 1998 р. виступав за створення «трикутника» Росія-Китай-Індія та прагнув послабити курс Єльцина, який був спрямований на дружбу із Заходом. У той же час Президент Білорусі О. Лукашенко у 2010 р. говорив, що СНД може стати потужним інтеграційним об'єднанням на території колишнього СРСР.

Військово-політичною інтеграційною структурою на пострадянському просторі стала ОДКБ. 5 травня 1992 р. у Ташкенті Росія, Казахстан, Таджикистан, Киргизстан, Узбекистан і Вірменія підписали Ташкентський пакт, або

Договір про колективну безпеку. Пізніше до нього приєдналися Білорусь, Грузія, Азербайджан і Туркменістан. Створення організації з питань безпеки на пострадянському просторі під егідою Росії означало те, що РФ побоювалась розширення НАТО на схід і намагалася втримати свій вплив у регіоні [1, с. 30-31]. Це була спроба зібрати військово-політичних союзників Росії на пострадянському просторі, що врешті Москві і вдалося зробити.

Конфлікти в Абхазії, Південній Осетії та Нагорному Карабасі призвели до того, що Грузія й Азербайджан залишили організацію у 1999 р. У тому ж році з ОДКБ вийшов і Узбекистан, незадоволений тим, що організація недостатньо допомагала Ташкенту у боротьбі з проникненням ісламістів на його територію. Проте у 2005 р., після подій в Андижані, Узбекистан змушений був переглянути свою зовнішньополітичну лінію і захотів повернутися до ОДКБ, куди був знову прийнятий влітку 2006 р. [8, с. 21]. Однак парламент Узбекистану схвалив це рішення тільки у березні 2008 р. [7, с. 15].

У 2001 р. в Єревані було прийнято рішення про створення Колективних сил швидкого розгортання. Це угруповання має свою специфіку – воно спрямоване на надання відсічі іноземній збройній агресії. Також ці сили мали проводити антитерористичні операції, адже до Середньої Азії проникали терористичні угруповання з Афганістану. У результаті КСШР стали регіональними силами ОДКБ у Середній Азії. У 2003 р. вони нараховували 4 тис. осіб [8, с. 21-22]. Підрозділ комплектувався з російських, казахських, киргизьких і таджицьких військових з'єднань і щорічно проводив військові навчання. Важливим фактом є те, що КСШР не мають постійних місць дислокації.

Важливою подією у розвитку Ташкентського пакту стало створення 14 травня 2002 р. міжнародної регіональної організації з числа країн-учасників Договору. 7 жовтня 2002 р. у Кишиневі був підписаний Статут та Угода про правовий статус Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ). Ці документи вступили у дію в 2003 р. [7, с. 15]. Тобто на пострадянському просторі була створена військово-політична організація з РФ та її союзників. Однак ОДКБ ані за своєю кількістю, ані за своєю військовою потугою не може зрівнятися з колишньою Організацією Варшавського договору, не кажучи вже про НАТО.

У грудні 2004 р. ОДКБ піднялась на міжнародний рівень, отримавши статус спостерігача в ООН. Була налагоджена співпраця та контакти з ШОС, СНД, ЄврАзЕс, Євросоюзом.

Потрібно відзначити, що у грудні 2010 р. було прийнято рішення про можливість миротворчої діяльності поза межами країн-учасниць Договору. Однак під час другої революції у Киргизії у 2010 р. ОДКБ не здійснила спроби врегулювати конфлікт, мотивуючи своє невтручання тим, що у Статуті організації не передбачено можливості втручатися у справи країни-члена у випадку політичного безладу [7, с. 19].

У 2003 р. глави Росії, України, Білорусії та Казахстану підписали Угоду про формування Єдиного економічного простору задля підвищення рівня життя населення у цих країнах і стабільного економічного розвитку [13, с. 7]. Важливу роль у підписанні договору відіграла позиція Президента України Л. Кучми, який прагнув, щоб Україна відіграла важливу роль на пострадянському просторі. Л. Кучма бачив майбутнє України у тісному співробітництві з Росією, що видно з його книги «Україна – не Росія» [6, с. 9-11]. Хоча з іншого боку, саме за ініціативою Л. Кучми у 1997 р. був створений ГУАМ, який замислювався як альтернатива російському домінуванню у регіоні.

Потрібно сказати, що країни СНД на початку XXI ст. почали більше відстоювати власні інтереси [9, с. 149]. З середини 2000-х рр. розгортається серія торговельних війн між Росією та деякими країнами СНД. Першою великою торговою війною був газовий конфлікт між Росією й Україною взимку 2005-2006 рр. та 2008-2009 рр. Також потрібно пригадати про заборону ввозу української сирної продукції до Росії у 2006 р. та 2012 р. Очевидно, що таким чином Росія намагалась підштовхнути Україну до вступу у Митний союз. У той же час можна згадати заборону на ввіз грузинського вина до Росії та посилення антиміграційної політики щодо громадян Грузії у 2006 р.

РФ вступила у торгові війни також і з найближчими партнерами, зокрема, з Білорусією. Прикладами цього є російсько-білоруський енергетичний конфлікт 2006-2007 рр. та 2010 р., молочний конфлікт 2009 р. та спроба російської сторони запровадити заборону на імпорт білоруського м'яса у 2014 р. За даними російської сторони Білорусь виробляла свою м'ясну продукцію з європейського м'яса та продавала до Росії. А конфлікт 2009 р. відбувся через те, що Росія намагалась поставити під контроль деякі білоруські молочні підприємства.

Незважаючи на конфліктну ситуацію, Росія, Білорусь і Казахстан у жовтні 2007 р. підписали Договір про створення єдиної митної зони [13, с. 7]. Україна не підписала цієї Угоди,

адже після Помаранчевої революції 2004 р. відбулася зміна зовнішньополітичного вектору України. Третій Президент України В. Ющенко усіляко намагався інтегрувати Україну до євроатлантичних структур. Ющенко був проти приєднання України до Єдиного економічного простору і він про це відверто заявляв ще під час президентських виборів 2004 р.

У 2007 р. в Душанбе була ухвалена Концепція подальшого розвитку СНД. Українську делегацію очолював тодішній голова МЗС України А. Яценюк. У Концепції говорилося, що країни-члени Співдружності є рівноправними державами [12, с. 222]. Однак, можна сказати, що РФ завжди у СНД була «рівноправнішою» за інших членів Співдружності. Серпнева війна 2008 р. Росії проти Грузії змусила останню покинути СНД.

У червні 2009 р. було заявлено, що початок формування єдиної митної зони почнеться 1 січня 2010 р. [13, с. 7]. І дійсно, 1 січня 2010 р. стало початком функціонування Митного союзу. Росія пішла шляхом створення Митного союзу бо перспективи інтеграції у рамках СНД видавались Москві вже досить примарними.

У 2009 р. міністр закордонних справ Великобританії Д. Мілібенд заявив, що пострадянського простору більше не існує. Він насправді існує, але у менших масштабах. Країни Балтії стали членами Європейського Союзу та НАТО і таким чином вийшли зі сфери впливу Росії. Туркменістан, Молдова, Азербайджан, Узбекистан, Грузія й Україна виступали проти тісної інтеграції з Росією. Окрім того, агресія Росії проти України 2014 р. позбавила Україну потужної проросійської фракції в особі Партії регіонів, КПУ й інших проросійських організацій, які під час парламентських виборів 2006, 2007 та 2012 рр. разом отримували понад 40% голосів.

У жовтні 2011 р. у Санкт-Петербурзі голови урядів восьми країн-членів СНД – Росії, України, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану, Молдови та Вірменії підписали Угоду про створення зони вільної торгівлі. Україна ратифікувала договір влітку 2012 р. [14]. Варто звернути увагу на те, що зона вільної торгівлі була створена не у 1990-ті рр., а аж у 2011 р. Тобто до цього країни-учасники йшли досить довго. Багато хто не бажав створення зони вільної торгівлі між країнами СНД.

Паралельно йшов процес євразійської інтеграції. 18 листопада 2011 р. президенти Росії, Білорусії та Казахстану підписали Декларацію про євразійську економічну інтеграцію та визначили, що 1 січня 2012 р. стане початком функціонування Єдиного економічного простору.

тору. Відповідно 1 січня 2012 р. почав діяти Єдиний економічний простір. Президенти трьох держав задекларували, що розвиток Митного Союзу та Єдиного економічного простору має призвести до створення Євразійського економічного союзу [13, с. 7]. Це був звужений варіант інтеграції, адже з пострадянських країн саме Білорусь і Казахстан найбільше зацікавлені у тісній інтеграції з Росією.

Потрібно зазначити, що анексія Росією Криму та початок війни на Донбасі у 2014 р. сильно вдарили по перспективам великої інтеграції у регіоні та відштовхнули Україну від інтеграційних перспектив на пострадянському просторі. Треба сказати, що Україна могла грати важливу роль у пострадянській системі інтеграції, але дії Росії підштовхнули українців до повної переорієнтації зовнішньополітичного курсу.

1 січня 2015 р. був створений Євразійський економічний союз. До нього увійшли Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан і Вірменія [13, с. 7]. Тобто, крім традиційної «трійки» до економічного союзу приєдналася лояльна до Росії Вірменія та Киргизія, яка здійснила переорієнтацію своєї зовнішньої політики. Після Тюльпанової революції 2005 р. стало ясно, що Киргизстан не зможе відірватись від Росії у геополітичному плані, адже йому потрібна, у першу чергу, економічна допомога Росії та захист від радикальних ісламістських угруповань, які проникають до Киргизії з Узбекистану й Афганістану. Щодо Вірменії, то слід наголосити на тому, що після невдалої спроби здійснення кольорової революції 2008 р. стало очевидно, що Вірменія не змінить традиційний зовнішньополітичний вектор, адже християнській Вірменії потрібен захист від двох тюркських ісламських країн регіону – Туреччини й Азербайджану.

В історії СНД, на нашу думку, можна виділити п'ять етапів. Перший – 1991-1995 рр. Це був період інституційного становлення СНД або час «цивілізованого розлучення». Другий етап – 1996-1999 рр. Це був час коли почали створюватись інші об'єднання – Союзна держава Росії та Білорусії у 1996 р. та ГУАМ у 1997 р. Третій етап – 2000-2005 рр. У 2000 р. президентом найпотужнішої держави регіону – Росії став В. Путін, який почав істотно посилювати позиції Росії на міжнародній арені й, у першу чергу, почав більш активно відстоювати інтереси своєї країни на території пострадянського простору, особливо у СНД. За даними американського дослідника П. Кубічека Росія за Путіна взяла стратегію на те, щоб співпрацювати окремо з кожною країною Співдружності [11, р. 237]. Це було потрібно

задля зміцнення позицій РФ на території колишнього СРСР. Четвертий етап розпочався у 2005 р. і тривав до 2014 р. У цей період Росія почала вести масштабні торгівельні війни з іншими країнами-членами СНД. Це був новий механізм тиску – РФ намагалась примусити ці країни до більш тісної інтеграції. Уникаючи інтеграції у рамках СНД, Росія створювала вигідні для себе союзи, наприклад Єдиний економічний простір, адже майже половина країн регіону не бажала тісної інтеграції з Росією. У цей період Росія, зібравши своїх найближчих союзників у рамках СНД, намагалась посилити свої позиції у регіоні. У 2010 р. був створений Митний союз, а у 2012 р. був створений довгоочікуваний Єдиний економічний простір.

П'ятий етап починається з 2014 р. й характеризується остаточним відсуненням СНД з першого плану інтеграційних проектів на пострадянському просторі. У 2014 р. відбулася анексія Криму та почалися військові дії на Донбасі, фактично війна між двома найбільшими країнами-засновниками СНД – Росією й Україною. З одного боку у цей період Україна остаточно відмовилась від пострадянського зовнішньополітичного вектору, а Росія запускає у 2015 р. альтернативний до СНД проект Євразійського економічного союзу, до якого крім Росії, Білорусії та Казахстану увійшли інші союзники Росії у рамках СНД – Вірменія та Киргизія. У даному контексті слід наголосити на тому, що у 2014 р. Вірменія приєдналась до Єдиного економічного простору, а у 2015 р. до Митного союзу. У 2015 р. до цих організацій приєдналась Киргизія. Ці п'ять країн регіону – Росія, Білорусія, Казахстан, Вірменія та Киргизія стали і залишаються кістяком інтеграції на пострадянському просторі.

Отже, основною причиною створення СНД і схожих на неї інтеграційних структур на пострадянському просторі стало, з одного боку, бажання нових незалежних держав мати організації за допомогою яких можна було б гарантувати свою безпеку (ОДКБ) і забезпечити мирний розрив після сімдесяти років спільного існування у рамках однієї країни (СНД). Паралельно з вичерпанням потенціалу СНД, Росія почала запускати на пострадянському просторі нові, з меншою кількістю членів, інтеграційні економічні об'єднання, задля поглиблення співробітництва та кращого економічного функціонування країн регіону (Митний союз, ЄЕП).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Матвієнко В.М. Співдружність незалежних держав (СНД): історія створення та розвитку / В.М. Матвієнко // Віс-

ник Київського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 1997. – Вип. 6. – С. 27-33.

2. Волошин О. Місце СНД серед пріоритетів російської зовнішньої політики у 1992-1994 рр. / О. Волошин // Пам'ять століть. – 2012. – № 5. – С. 176-185.

3. Парахонский Б. Украина в системе ГУАМ / Б. Парахонский // Центральная Азия и Кавказ. – 2008. – № 3-4 (57-58). – С. 119-134.

4. Сивокін П. Невідроджена співдружність / П. Сивокін // Главред. – 2010. – № 51 (204). – С. 20-22.

5. Левяш И. К двадцатилетию СНГ / И. Левяш // Свободная мысль. – 2011. – № 2 (1621). – С. 21-36.

6. Кучма Л. Украина - не Россия / Леонид Кучма. – М.: Время, 2003. – 560 с.

7. Башаратян М. Военно-политическая безопасность Центральной Азии и роль ОДКБ в ее обеспечении / М. Башаратян // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – № 12. – С. 15-23.

8. Файзуллаев Д.А. ОДКБ формирование системы коллективной безопасности / Д.А. Файзуллаев // Азия и Африка сегодня. – 2009. – № 7. – С. 20-25.

9. Кротов М.И. Политико-экономические проблемы модернизации: опыт России и СНГ / М.И. Кротов. – СПб.: Издательский дом Санкт-Петербургского государственного университета, 2011. – С. 292.

10. Шишков Ю.В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ / Ю.В. Шишков. – М.: НП «III тысячелетие», 2001. – С. 480.

11. Kubicek P. The Commonwealth of Independent States: an example of failed regionalism? / P. Kubicek // Review of International Studies. – British International Studies Association, 2009. – P. 237-256.

12. Пивовар Е. Евразийский интеграционный проект на постсоветском пространстве / Е. Пивовар. – СПб.: АЛТЕЙЯ, 2016. – 719 с.

13. Евразийская экономическая интеграция: цифры и факты [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.enu.kz/downloads/broshura26-rus-2014.pdf>

14. Договір про зону вільної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_n25

Мінасян Радік СНД: проблеми створення, особливості функціонування та пошуки альтернативних об'єднань на пострадянському просторі (1991-2015)

У статті описується ситуація в якій опинився колишній Радянський Союз наприкінці свого існування. Розкриваються й аналізуються причини створення СНД; наводяться різні точки зору щодо створення та функціонування даної організації; описуються етапи діяльності СНД у 1991-2015 рр.

Важливу увагу приділено створенню організації, які були покликані доповнити СНД – ОДКБ, Митний союз та Єдиний економічний простір. Дається аналіз всіх етапів розвитку Співдружності незалежних держав. Говориться про торгові війни, які Росія почала вести з країнами СНД з середини 2000-х рр. Зазначається, що цей метод РФ використовує задля того, щоб примусити інші країни СНД до більш глибокої інтеграції.

Ключові слова: СНД, ОДКБ, Єдиний економічний простір, Митний союз, пострадянський простір

Минасян Радик СНГ: проблемы создания, особенности функционирования и поиски альтернативных объединений на постсоветском пространстве (1991-2015)

В статье описывается ситуация в которой оказался бывший Советский Союз в конце своего существования. Раскрываются и анализируются причины создания СНГ; приводятся различные точки зрения относительно создания и функционирования данной организации; описываются этапы деятельности СНГ в 1991-2015 гг.

Важное внимание уделяется созданию организаций, которые были призваны дополнить СНГ – ОДКБ, Таможенный союз и Единое экономическое пространство. Дается анализ всех этапов развития Содружества независимых государств. Говорится о торговых войнах, которые Россия начала вести со странами СНГ с середины 2000-х гг. Отмечается, что этот метод РФ использует для того, чтобы склонить другие страны СНГ к более глубокой интеграции.

Ключевые слова: СНГ, ОДКБ, Единое экономическое пространство, Таможенный союз, постсоветское пространство

Minasian Radik CIS: the problems of creation, searching of the alternative structures and organizations in post-Soviet space (1991-2015)

In the article the situation in which the former Soviet Union appeared at the end of its existence is described. The reasons for the formation of the CIS are shown and analyzed. Different opinions of the formation and functioning of this organization are presented. The stages of the CIS's activity in 1991-2015 are described.

Such main events of the history of CIS as the signing the Bila Vezha Accords on December 8, 1991 and the Alma-Ata Declaration on the December 21, 1991 and the CIS Charter in 1993, the adoption the Concept of the further development of CIS and signing of the Treaty of creation of the FTA in October, 2011 are mentioned and described.

Special attention has been given to the issue of the formation of the organizations that were added to the CIS and intended to strengthen it: the CSTO, the Customs Union and the Single Economic Space.

The creation of the Eurasian Economic union is told about all the stages of the development of the Commonwealth of Independent States are analyzed. The trade wars that Russia has begun to lead with the CIS countries since the middle of the 2000s are described. It is mentioned that the Russian Federation uses this method to force other countries of CIS to deeper integration.

The author emphasizes the role of the Russian Federation the biggest and most influential country of the region in the integration processes in the post-Soviet space. It is pointed out that Customs union the Single Economic Space and Eurasian union have been created by Russia with its closest alliances in the region.

Keywords: CIS, CSTO, Single Economic Space, Customs Union, post-Soviet space

Рецензенти:

Кринко Є.Ф., д.і.н., професор

Погромський В.О., к.і.н.

Надійшла до редакції 24.04.2017 р.